

OSIUS BISBE DE CÒRDOVA,
PEL DOCTOR SÈGIMON CUNILL, PREV.,
ARXIVER DE VICH

(256-357)

Dues figures són les preeminents entre les més il·lustres que intervingueren en el primer Concili ecumènic, celebrat a la ciutat de Nicea de Bitínia l'any 325: Atanasi i Osius.

He volgut, a posta, associar aquests dos noms, encara que sia només per un moment, per tal com les diverses vicissituds de llur vida atzarosa uniren amigablement en mútua defensa els qui combregaven en la unitat d'ideal elevadíssim: l'amor a la veritat i la defensa, fins a l'heroisme, de la fe tradicional de l'Església fundada per Jesucrist. Així no és d'admirar que dues ànimes que vibraven a l'acord d'una mateixa nota, s'harmonitzin tan bellament que podem dir que es completen l'una a l'altra; i, val a dir, que a ningú no és donat de parlar complidament de l'un sense associar-hi el company de glòries i fatigues.

D'aquesta mútua compenetració n'esdevé el fet històric comprovadíssim que Osius en tots els actes, que foren nombrosíssims, en els quals intervingué per a entendre i tractar detingudament l'afer Atanasi, ja sia davant els Concilis ja davant el propi emperador; àdhuc en plena foguerada de pertorbació religiosa en la qual tota l'Església de Déu semblava preocupar-se davant les ferotges envestides del món arrià, sempre, i en totes ocasions, i a tot arreu, és Osius el braç dret, l'amic fidel i l'home bo i previngut per no deixar-se emportar per l'avassalladora onada arriana.

La Providència, que per ocults desiguis associà aquests dos esforçats atletes del cristianisme, també ha fet que Osius, sense pretendre-ho, ni solament pensar-s'ho, hagi trobat en Atanasi l'apologeta més viril i conscient, singularment en l'època més obscura i ignorada de la seva vida, en la qual l'astúcia de l'enemic, per ell tan combatut, cercava d'enllorar la brillant aurèola d'una existència dedicada enterament a la defensa de la veritat revelada.

I ara, atenent-nos únicament a la veritat històrica, sense pretendre de fer cap apologia del gran bisbe hispà, bé podem dir que el triomf definitiu de la causa d'Atanasi, que fou la de tota l'Església, ens porta lògicament a associar-hi la d'Osius amb qui el bisbe d'Alexandria freqüentment tractà i convisqué, i de qui unes tan belles coses ens ha deixat escrites en obres de perpetua memòria.

Ben poca cosa d'interessant podem dir sobre Osius que no sigui insinuada pels notables historiadors que d'ell s'han ocupat, més que més, després dels últims treballs publicats per moderns crítics peninsulars i estrangers qui, a més de llur aspecte erudit, tenen la valor considerable d'haver-ne destriat hàbilment els elements afectats de mires parcials poc avinguts amb la realitat històrica. Ens limitarem a constatar alguns aspectes més sortints de la personalitat de l'il·lustre bisbe de Còrdova, basant-nos en els estudis que d'ell han estat publicats per autors de provada competència en afers històrics.

Com a nota preliminar que ens servirà per situar-nos quelcom en l'època i territoris en els quals es desenrotllaren alguns dels fets que anem a narrar, insinuarem solament que la Hispània, la qual en les primeries de la conquesta per les armes romanes fou distribuïda civilment i administrativa en Citerior i Ulterior, en l'època d'August tingué una altra divisió, transformant-se la primera en Tarraconense, i dividint-se l'última en dues parts dites Lusitània i Bètica, divisió que perseverà fins a les primeries del segle III, probablement en temps de l'emperador Caracalla, en el qual es desglossà de la Tarraconense una part de territori que constituí la nova província dita Galaica. Per últim, en començar-se la quarta centúria, en temps de Dioclecià i Constantí, quedà constituïda definitivament la divisió de tot l'Imperi romà en Oriental i Occidental, i cadascuna d'aquestes parts es subdividí en dues grans prefectures, de les quals Itàlia i les Gàl·lies eren les d'Occident. La prefectura de les Gàl·lies comprenia tres diòcesis: Espanya, Gàl·lia i Bretanya. La diòcesi hispana venia integrada per sis províncies: Tarraconense, Cartaginesa, Bètica, Lusitana, Galaica i Mauro-Tingitana amb les illes Balears. Divisió aquesta, és veritat, de caràcter civil; però, com és sabut, fou emprada per l'Església cristiana almenys des de l'any 332, si no era ja acceptada en temps del Concili d'Illiberis (Elvira, prop de Granada), celebrat per allà l'any 303-305 i en el qual prengué part Osius, bisbe de Còrdova.

El nom llatí *Hosius* és derivat del mot grec Ὁσιος (Sant) que en la forma vulgar nostrada s'ha convertit en *Osius*. Nascut per allà l'any 256 o 257, és de doldre que s'ignori el lloc on veié la primera llum, no acceptant-se en bona crítica la hipòtesi que sigui nascut a la ciutat de Còrdova, per falta de dades convincents. Res tampoc no sabem dels anys de la seva joventut (Cf. nota 23, *Menologium Basilii*, segons el qual hauria abraçat la vida monàstica abans d'ésser bisbe); no podent-se afirmar res en clar fins al precitat Concili illiberità, on veiem el seu nom ocupant l'onzè lloc entre els Pares assistents a l'assemblea. Únicament ens és donat de precisar de molt a prop l'any de la seva consagració pontifical per a la Seu cordovesa, atenant-nos a la lletra del que diu Sant Atanasi, o sigui, que Osius tenia 60 anys d'episcopat quan els arrians l'any 354 atia- ren l'emperador Constanci perquè el perseguís.

De la intervenció d'Osius en el Concili d'Illiberis res no es pot dir de cert,

per bé que calgui tenir present l'ús que sabem que féu d'alguns dels canons aprovats en la reunió conciliar, els quals es veuen formant part de concilis posteriors.

Una de les glòries positives del nostre bisbe fou, sens dubte, la confessió pública de la fe davant la persecució decretada per Dacià, vicari del Cèsar Maximià Hèrcules o del propi Dioclecià, en terres d'Espanya, per allà l'any 303, la qual s'executà principalment en les persones dels bisbes, preveres, diaques i simples clergues. Tortures que deixaren llur senyal inesborrable en el cos del pacient, les quals foren reconegudes pels Pares del Concili de Nicea, i també ens consta pel gloriós testimoni que ens deixà amb la cèlebre epístola a l'emperador Constantí. Direm que havia d'ésser en la persecució susdita, per tal com no n'hi havia hagut d'altra fins a les darreries de la seva vida.

Per causes desconegudes, mes probablement per haver estat cridat pel propi emperador Constantí, el trobem l'any 313 a Itàlia, formant part de la comitiva imperial, escollit probablement com un dels seus consellers i mentors en assumptes eclesiàstics.

D'aquí que la seva presència al costat de l'emperador s'ha fet relacionar per alguns historiadors amb el cèlebre edicte de Milà de principis de l'any 313, en el qual, com és sabut, es retornà la llibertat a l'Església ensems que es restituïren els béns a les comunitats cristianes i es liquidà, almenys a l'Occident, el període de cruel persecució religiosa obert pel decret imperial de Dioclecià, el 24 de febrer de l'any 303. Naturalment, si es pogués provar documentalment aquesta suposició possible, tindriem encara més justificats els grans elogis que s'han escrit sobre Osius, ja que per l'edicte de Milà es reconegué oficialment i sense vacil·lacions de cap classe la legalitat de l'existència de l'Església catòlica i la seva capacitat jurídica com a persona moral independent de la potestat civil a la qual protegeix. Pel que faci referència a aquest assumpte, retraurem solament que entre les influències morals que mogueren Constantí a publicar l'edicte esmentat, a més dels favors especials que tenia rebuts del Déu dels cristians i l'ambient cristià que havia respirat des de la seva infantesa, P. Batiffol (1) diu que s'hi ha de comptar "celle de l'evêque Hosius à cette date sans doute..."; com i també la coneguda frase de l'historiador pagà Zòsim, qui, en parlar de la conversió de l'emperador Constantí al cristianisme, diu que fou deguda a "un egipci d'Espanya", mot que significant savi, màgic o bé prevere de culte estranger, ha estat referit a Osius.

D'aquest mateix any 313 és una lletra del predit emperador al bisbe Cecilià de Cartago, trametent-li 3.000 folles (2) perquè fossin distribuïts *entre alguns*

(1) P. Batiffol, *La paix constantinienne et le catholicisme*, p. 249.

(2) Sacs contenint moneda d'or, plata, o bronze, les quals, suposant que fossin d'aquest darrer metall, equivaldrien a unes 30 lliures romanes d'or, i valent la lliura romana d'or 1.000 pessetes, sumarien la quantitat de 30.000 pessetes. (Cfr. García Villada, *Razón y Fe*, 1916).

servidors de la legitima i santíssima religió catòlica, atenant-se al breu o llista que li enviava Osius. De manera que és evident que en aquest temps Osius és l'home de confiança de Constantí, i si aquest envià al predit bisbe la quantitat damunt dita, és que jutjava, com Osius, que ell era el bisbe legítim de Cartago (3), i el mateix podríem dir sobre la conducta observada per l'emperador en el conflicte entre l'esmentat Cecilià i els donatistes. Aquests últims no s'amagaven de dir que la condemna que l'any 316 recaigué sobre d'ells de part de l'emperador, després de la dels concilis de Roma i d'Arles (314), era deguda a influències del bisbe de Còrdova.

Una altra prova de la influència d'Osius en la cort imperial és, sens dubte, la llei de 18 d'abril de l'any 321, en la qual es facultava els laics per donar llibertat als esclaus, i adquirint aquests les prerrogatives de ciutadans romans, poden celebrar l'acte de manumissió davant els bisbes o bé eclesiàstics.

En aquest temps prenia nou increment entre les Esglésies cristianes orientals l'arrianisme, amenaçant la pau i tranquil·litat de l'Església catòlica. Els arrians sostenien, principalment, que el Fill, o sia, la segona Persona de la Santíssima Trinitat, essent engendrada pel Pare no podia tenir la mateixa substància que Ell, i, per tant, tampoc era etern com Ell. La lluita on es mantenia més enverinada era a Alexandria d'Egipte, on residia l'heresiarca Arrius, fomentant una gran pertorbació religiosa entre els cristians, que esdevenia a voltes una oberta guerra civil. Constantí, que per la seva victòria obtinguda contra Licini l'any 324, s'havia incorporat l'imperi d'Orient, volgué reduir l'heretgia, enviant una persona competent i de la seva confiança a parlamentar amb els pertorbadors. Per tal fi, ens diu Eusebi, el biògraf de l'emperador, aquest escollí una *persona de les que l'acompanyaven, i de qui li eren ben conegudes la seva fe, modèstia i fortalesa en confessar Crist*, persona que, segons els historiadors Sòcrates i Sozomen, no era altra que Osius.

Ocupava llavors la seu alexandrina, Alexandre, acèrrim defensor de la doctrina ortodoxa, qui tenia al seu costat el gran Atanasi, el més esforçat campió de la fe d'aquells temps. Una espècie de concili tingué lloc a Alexandria; presidí Osius els debats entaulats, singularment sobre les qüestions del dia de la celebració de la Pasqua i de les dissidències entre cristians promogudes per l'heresiarca Arrius. Exposades que li foren les doctrines arrianes sobre *substància i hipòstasi*, pogué fer-se càrrec personalment de la dificultat que hi havia de poder-se entendre i concordar amb les idees sustentades pels ortodoxos, sobre la naturalesa i relacions de les Persones divines, singularment entre el Pare i el Fill; diferències que, no podent-les resoldre amb una simple controvèrsia d'un concili particular, donà compte a l'emperador de la missió que li fou encomanada, insinuant-li juntament amb altres, la conveniència de reunir un Concili

(3) P. Batiffol, *op. cit.*

general per a dirimir d'una vegada unes qüestions tan estretament vinculades amb el dogma catòlic. La intervenció personal d'Osius en un afer tan directament tocant al dogma, és una bella resposta als qui, basant-se en la manca d'obres atribuïdes a ell, li regategen autoritat i prestigi en qüestions teològiques i escripturístiques.

Secundant l'emperador la idea que li fou suggerida pels seus consellers eclesiàstics, assenyalà la ciutat de Nicea de Bitínia per a l'assemblea, escrivint a gran nombre de prelats i demanant-los l'assistència al Concili i posant a llur disposició els mitjans econòmics necessaris. Com que no és de la nostra incumbència tractar de la qüestió prèvia de qui convocà el Concili, únicament direm que no ho fou sense el previ consentiment del Papa Silvestre, qui hi envià els seus delegats Vitus i Vicens, dos preveres que firmaren les actes conciliars immediatament després d'Osius, qui és de creure que reuniria en la seva persona la representació papal juntament amb els dos altres precitats delegats, i demés, és cosa avui generalment creguda que devia assumir igualment la del propi emperador Constantí, de qui era particularment apreciat i afavorit.

El Concili ecumènic de Nicea, que es reuní per primera vegada pel mes de maig de l'any 325, fou presidit per Osius de Còrdova, segons que ho dóna a entendre l'ésser el qui primer signà les actes, i, demés, l'expressió usada per Sant Atanasi quan, referint-se a Osius, diu: "De quin sínode no fou president?" També corrobora això el fet narrat pels historiadors coetanis que la major part de bisbes assistents es reunien a l'entorn d'Osius en les discussions doctrinals tingudes durant l'eclesiàstica assemblea.

És un fet aquest que ens dóna a entendre l'autoritat i prestigi que gaudia Osius, tant a Orient com a Occident; ja que era una reunió extraordinària d'alts dignataris eclesiàstics, alguns d'ells cèlebres per llur saber i grans confessors de la fe, i ocupant seus que podríem dir primàries en la cristiandat, com les d'Antioquia i Alexandria, no baixant el nombre de bisbes de 220, si és que no arribés a 300, procedents de diverses nacionalitats.

S'ha escrit i disputat molt sobre el punt concret de quina fóra la causa per la qual fos donada a Osius la presidència de tan magna assemblea. Mes nosaltres creiem que, demés del prestigi assolit davant el Papa, l'emperador i tot l'Orient i Occident, hi havia la molta conveniència que fos així, per tal com tota vegada que la principal matèria a tractar en el Concili radicava en les greus diferències d'apreciació de doctrina dogmàtica, nascudes i controvertents entre els corifeus d'Esglésies orientals, era molt natural que una figura prestigiosa i autoritzada de l'Occident trobés en la majoria de l'assemblea la màxima garantia d'imparcialitat i justícia en les qüestions que anaven a ésser discutides.

La doctrina presentada per Arrius i els arrians venia a dir: "El Fill fou fet del no-res; és creatura; fou un temps en què no existia". Rebutjades aquestes iocucions per ésser obertament herètiques, és constituí una agrupació de tendèn-

cies acomodaticies que pretenia d'arreglar les coses usant aquesta fórmula: "El Logos prové de Déu com totes les altres creatures", valent-se d'unes paraules de l'Apòstol (4). Mes, advertint l'equívoc la majoria de l'assemblea, es precisà més la manera d'entendre la naturalesa divina del Fill, dient: "El Fill és de la substància del Pare". Expressió no prou explícita encara i que demanava una aclaració més significativa del pensament que dominava entre els Pares de la majoria, la qual fou feliçment trobada amb l'addició del mot *ὁμοούσιος*, que en llatí ve expressat amb la paraula *consubstantialis*, i significa l'absoluta identitat i unitat de substància del Pare i del Fill. Aquest mot providencial que complagué la gran majoria dels Pares reunits, el mateix que el Credo o Símbol de Nicea, tan celebrat arreu del món catòlic, es creu fundadament obra personal d'Osius, seguint el testimoni de Sant Atanasi (5). Símbol que comença d'aquesta manera: "Creiem en un sol Déu, Pare omnipotent, creador de tot el visible i invisible. I en un Senyor Jesucrist, Fill de Déu, unigènit del Pare, és a dir, de la substància del Pare, Déu de Déu, llum de llum, vertader Déu de Déu vertader, engendrat, no fet, consubstancial al Pare, per qui han estat fetes totes les coses en el cel i en la terra... I en l'Esperit Sant..." (6). Aquesta fórmula de fe, aprovada per l'assemblea, porta en primer lloc la signatura de: "Osius, bisbe de Còrdova a Espanya, crec com està escrit..."

En el primer Concili ecumènic de Nicea s'establiren 20 cànons disciplinars i alguns decrets regulant l'admissió dels melecians dins el gremi de l'Església catòlica, a més del referent al dia de la celebració de la Pasqua.

Res de positiu no se sap d'Osius més enllà del Concili de Nicea, fins l'any 343 o 347 que es celebrà el Concili de Sàrdica (Sofia); es creu, però, que el bisbe de Còrdova l'any 326 es restituí novament a la seva seu hispànica.

Arrians i semi-arrians, descontents de les decisions conciliars de Nicea, mogueren intrigues porfidiuses i no pararen fins que amb calumnioses acusacions contra Atanasi, llur enemic irreductible, aconseguiren que l'emperador Constantí l'exiliés de la seu alexandrina en la qual havia substituït el bisbe Alexandre. I bé que és veritat que en morir l'emperador, Atanasi i altres bisbes exiliats foren restablerts l'any 337 en llurs respectives seus, no tardà gaire a ésser de nou exiliat pel fill de Constantí, Constanci II, qui estava influït pels bisbes arrians que el voltaven constantment i que no el deixaren fins a la mort i el feien servir d'instrument malèfic contra els bisbes ortodoxos.

La injustícia de l'exili decretat contra Atanasi, motivà que el Papa Juli I, Osius i Maximià, bisbe de Trèveris, es dirigessin a Constant, emperador d'Occident, perquè intercedís prop del seu germà Constanci II, emperador d'Orient, per a la reunió d'un Concili de bisbes orientals i occidentals. Obtinguda la vènia

(4) I Cor. VIII, 16.

(5) Cfr. Z. G. Villada, *Razón y Fe*, t. 44, p. 433... (1916).

(6) P. Batiffol, *op. cit.*, p. 328 i 344. Ed. Paris, 1914.

de Constanci fou convocat el Concili a Sàrdica (343-347?), al qual assistiren uns 94 prelats occidentals i 76 d'orientals. Per indicació de l'emperador Constant, Osius hi arribà acompanyat d'Atanasi; tenia, llavors, aquell prop dels noranta anys, si és que no en passava. La seva ancianitat l'havia fet en gran manera respectable; l'òptima impressió que en reberen els Pares reunits es manifestà amb les elogioses paraules emprades en l'epistola sinodal enviada a les esglésies cristianes: "Aquell ancià de felïç ancianitat, digne de tota reverència per la seva edat, per la seva confessió de fe i pels molts treballs soferts".

Cal dir que Osius presidí l'assemblea. En ella, entre altres bisbes de diferents nacions, hi hagueren els hispans Anià de Castlona, Cast de Saragossa, Domicià d'Astorga, Florentí de Mèrida i Pretextat de Barcelona. És creença comú que Osius, juntament amb els dos preveres romans Archidamus i Philoxenus, assumia la representació del Papa Juli. La majoria, ben nombrosa, s'agrupà al voltant d'Osius (7), qui posà la seva firma a les decisions conciliars el primer de tots.

La intervenció personal d'Osius en el Concili fou tan assenyalada, que Tillemont diu textualment que de l'assemblea era "l'ànima, el cap, el tot". Els bisbes eusebians de l'Església oriental, arribats a Sàrdica, presentaren als Pares reunits una qüestió prèvia, significativa, si més no, de la poca seguretat que tenien de l'èxit de la causa arriana o semi-arriana. Era aquella, com a *conditio sine qua non*, la no acceptació en l'assemblea dels bisbes condemnats pels concilis de Tir i Antioquia, entre els quals es comptava Atanasi; no volien tampoc que es tractés d'una qüestió que, deien, era definitivament sancionada per dos concilis orientals. Com és molt natural, la majoria no volgué accedir a unes previsions tan absurdes, més que més quan una de les causes que motivaren la reunió del Concili era precisament investigar la justícia o injustícia de la condemna susdita. Els eusebians, pretextant una missió immediata a fer prop de l'emperador Constanci, es retiraren del Concili. Osius donà compte a l'emperador del succeït amb els eusebians, dient-li que ell els havia invitat a presentar-se a l'església on estava per escoltar llurs queixes contra Atanasi, donant-los paraula i seguretat que la sentència en tot seria recta; una i dues vegades els invità perquè si no volien declarar davant el Concili, ho fessin privadament en la seva presència, prometent-los que si l'acusat resultava culpable li negarien tot auxili; més encara, en el cas que Atanasi fos declarat innocent i els acusadors falsaris, si els eusebians el rebutgessin, ell (Osius) el persuadiria d'anar-se'n a Espanya amb ell.

La relació d'aquest incident, narrat pel propi Atanasi, ens evidencia la gran autoritat del president davant els Pares del Concili, almenys els ortodoxos; ítem la intimitat d'Osius i Atanasi, qui es lliurava a ulls clucs a la voluntat de

(7) P. Batiffol, *op. cit.*, p. 433.

l'altre que l'havia de sentenciar en un afer de vida o mort per ell. Això ens indica si coneixeria bé l'ortodòxia i sentiments de justícia de què seria dotat Osius. D'aquí que amb ple coneixement podia dir a la mort d'Osius: "Osius portava bé el seu nom (Sant), era un vertader sant, la seva vida era sense tara..."

El Concili de Sàrdica, reunit per procurar la pau i unió entre les Esglésies cristianes orientals i occidentals, s'ocupà detingudament de les acusacions presentades contra Atanasi, Marcel i Asclepas, bisbes tots ells deposats pels citats concilis orientals, i declarats innocents, foren reposats en llurs seus, decretant alhora la deposició dels intrusos que les ocupaven subreptíciament. No es limità a això el Concili, ans bé aprovà 20 canons, disciplinars alguns, doctrinals altres, ordenats a evitar la relaxació de l'episcopat, regulant les atribucions mútues dels bisbes, llur relació amb la Seu de Pere i relació de l'Església i el poder civil. Com que quinze dels predits canons foren aprovats a proposta d'Osius, hem de pensar que en gran part eren obra personal seva i per això en donarem breument un esquema, dient que legislaren sobre la interna organització de la jerarquia eclesiàstica des del diaca fins al Papa, passant pels bisbes i metropolitans, ordenant llurs relacions i atribucions. Es reconegué l'alta preponderància del Pontífex romà damunt les altres seus pontificals d'Orient i Occident, en decretar que un bisbe condemnat per un sínode provincial podrà acudir al Papa en segona instància, qui confirmarà el que s'hagi aprovat o bé decidirà una nova revisió del procés. Matèria que fou més extensament exposada al Papa Juli I en la lletra sinodal que li dirigiren els Pares del Concili i en la qual proclamaven la primacia de la Seu de Pere.

Acabades les negociacions pròpies del Concili, és de creure que Osius es restituiria a la seva seu, on, segons pensen alguns autors, reuniria un Concili provincial per donar a conèixer les últimes decisions preses a Sàrdica. Creença que no passa dels termes de la possibilitat, puix que res no se sap de positiu.

La conseqüència immediata del Concili fou una pau circumstancial entre les esglésies orientals i occidentals, bé que de part de les d'Orient, on dominaven els arrians, era forçada en espera de millors temps que no tardaren a presentar-se. Atanasi fou reposat a Alexandria i rebut triomfalment pels fidels. Mes les decisions de Sàrdica no foren acceptades generalment a Orient per les intrigues dels arrians, que insistiren novament prop l'emperador Constanci II, presentant-li els acords presos com a pertorbadors de la pau entre els orientals.

Dues eren les persones més albiradores que mantenien encara aquesta aparent unitat i concòrdia entre catòlics i arrians (8), el Papa Juli I, compenetrat amb la causa d'Atanasi i del Concili de Nicea i en bona amistat amb els dos emperadors, i l'altre era l'emperador d'Occident, Constant, qui rodejat de bons consellers treballava la causa dels catòlics. Gran dissort fou per a la causa ca-

(8) Comprenem amb aquest nom els arrians, semi-arrians i eusebians o dissidents del Símbol del Concili de Nicea.

tòlica la mort de l'emperador Constant, l'any 350, el qual fou substituït pel seu germà Constanci II, emperador d'Orient i rodejat sempre d'arrians; desfavorable esdevingué també per als catòlics la mort del Papa Juli pel mes de maig de l'any 352. Aprofitant-se d'aquestes circumstàncies els arrians s'apoderaren enterament de la voluntat de l'emperador, i el feren servir d'instrument poderós per imposar-se davant els catòlics.

A les darreries de l'any 353, Constanci II reuní un Concili de bisbes a Arles, on els dos corifeus de l'arrianisme Ursaci i Valens atropellaren els bisbes catòlics fins a fer-los firmar la condemnnació d'Atanasi o enviar-los a l'exili. Alguns resistiren, la majoria cedi. El Papa Liberi, successor de Juli I, qui havia enviat el seu legat Vicens de Càpua per tractar amb l'emperador de la reunió d'un Concili a Aquilea en lloc d'Arles, no sols no fou atès, sinó que, amenaçat pels arrians, el legat papal es passà als enemics i signà com la majoria la condemnnació d'Atanasi. El Papa, afligit per la defecció del seu legat, dirigí una carta íntima a Osius representant-li la trista situació en què es trobava.

El catolicisme en aquest temps passava per una terrible prova; els arrians, més atrevits que mai, anaven a la conquesta de totes les Esglésies cristianes per la violència més descarada. L'emperador els secundava del tot. La cosa arribà a un punt que Constanci II, amb el tàcit o explícit consentiment dels arrians, convocava els Concilis, proposava els cànons eclesiàstics, obligava els bisbes units a acceptar-los de grat o per força, exiliava, deposava i tornava a posar els bisbes fins en les Esglésies d'on havia exiliat els catòlics.

El Papa Liberi no desconfiava del propòsit de poder reunir un Concili general que, reprenent la tasca de Sàrdica, restaurés la unió entre l'Orient i Occident dins la fe de Nicea. L'emperador, simulant accedir als propòsits del Papa, reuní un Concili a Milà per l'octubre de l'any 355. Els bisbes orientals s'excusaren d'assistir-hi en llur majoria i els occidentals, més de 300 en nombre, foren obligats a subjectar-se als capricis de Constanci II o enviats a l'exili en terres orientals. Era la continuació de la comèdia representada anteriorment a Arles. Atanasi té paraules incisives contra l'absolutisme de l'emperador i la covardia dels bisbes que signaren davant les amenaces imperials.

Aquesta era l'hora del poder de les tenebres. L'emperador i els arrians anaven a fer un vaitot, imposant-se davant les primeres figures de l'Església catòlica: Liberi de Roma i Osius de Còrdova. El primer, per no haver volgut secundar la voluntat de l'emperador en la condemna d'Atanasi, fou exiliat a Berea de la Tràcia (maig 357). Sant Hilari, bisbe de Poitiers, i Atanasi bebien, de temps, les aigües amargues de l'exili. Quedava en peu el puntal més vigorós de l'ortodòxia a l'Occident: Osius.

Per explicar-nos el que passaria en aquests moments entre els bisbes arrians i l'emperador, retallarem de Sant Atanasi un fragment de la relació que en fa,

tota ella d'un colorit dramatisme (9): "...nosaltres, deien els arrians a l'emperador, hem exiliat bisbes i bisbes abans que ell, nosaltres hem portat el terror a tot arreu, mes tot això no és res mentre ens quedi Osius... ell mena els Concilis, i, quan ell escriu, tothom l'escolta: ell és l'autor del Símbol de Nicea, és ell qui ha declarat herètics els arrians. És necessari pendre'l, sense mirament a la seva ancianitat..." L'emperador, qui es trobava a Milà, mana a Osius que comparegui davant seu. Osius parla amb Constanci amb gran sinceritat i enteresa i n'aconsegueix de poder entornar-se'n a Còrdova. Irritats encara més els arrians, renoven llurs intrigues i mouen l'emperador a escriure a Osius sobre la condemna d'Atanasi. Osius, importunat de les diverses lletres en què Constanci li demanava sempre el mateix, li respon amb una altra en la qual es retrata de cos enter, manifestant la seva gran dignitat i enteresa de caràcter. Sant Atanasi, en conservar-nos-la, ha tramès a la posteritat un llegat preadíssim i un valuós exemplar, que bé pot servir com a norma als dignataris eclesiàstics en llurs futures relacions amb l'Estat secular.

Aquesta preciosa epístola voldriem poder copiar-la sencera, mes els límits d'aquest treball no ens ho permet, i, per altra banda, es pot llegir en les obres de Sant Atanasi, Flórez, Tillemont, Batiffol, Z. G. Villada, Leclercq, entre altres autors, que l'han traduïda a diverses llengües. Extractant-la en els seus conceptes més cabdals direm: que recorda a l'emperador Constanci II, la fe per Osius confessada públicament en la persecució religiosa decretada per Maximià (Diolecí i Maximià), estant disposat a tornar-hi abans que ésser traïdor a la veritat. Aconsella a l'emperador que es separi dels arrians i no cregui a Ursaci i Valens. Elogia la conducta d'Atanasi disposat sempre a defensar-se davant l'enemic. Li retreu la manera de portar-se de Constant en les qüestions religioses, ben oposada a la seva. El zel que el domina per la causa de Déu i la salut de l'emperador li arrenca una ardida declaració com aquesta: "No t'introdueixis en els assumptes eclesiàstics, ni ens manis en qüestions en les quals has d'ésser instruït per nosaltres. A tu Déu et donà l'imperi; a nosaltres confià l'Església...; dóna al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu" (Mat., XXII, 21). Es referma una vegada més en la seva opinió adversa als arrians, contra els quals fulmina l'anatema com a heretges. Li diu que els Concilis de Roma i Sàrdica reconegueren i declararen la innocència d'Atanasi, com en altre temps la reconegué el mateix emperador. Li recorda, per últim, el dia del judici, on donarà compte dels seus actes, aconsellant-li que es previngui de les insidies i fal·làcies dels homes malvats que el mal aconsellen.

La noblesa d'esperit de l'autor de l'epístola no cal ponderar-la. Dirigida a Constanci II, emperador d'esperit superbiós i absolut i lliurat en mans dels arrians, equivalia a enemistar-se més encara amb ell, i li obria el camí a la per-

(9) *Hist. Arian.*, 42.

secució, al sofriment, a l'exili. Els historiadors eclesiàstics elogiaven el document com un acte d'heroisme cristià. P. Batiffol diu que té tota la raó Tillemont, i encara hauria pogut dir més, quan en comentar aquell l'epístola citada exclama: "...no hi ha cosa tan gran, tan sàvia, tan generosa, en un mot, tan episcopal, com aquesta carta". Dom Leclercq, tot dolent-se que aquest model no hagi devingut clàssic en els diàlegs entre bisbes i perseguïdors, creu que l'estil emprat per Osius en res no desdiu de les amonestacions contra el predit emperador, usades per un Sant Atanasi i un bisbe de Poitiers.

Arribem ja al punt més crític del gran bisbe de Còrdova. Corrien probablement els últims mesos de l'any 356 quan el damunt dit emperador Constanci, irritat de la valenta resposta d'Osius i empès pels arrians, commina aquest que es presenti a Sirmium (Mitrovitza, en l'Eslovània), residència de la Cort imperial. Osius, qui gairebé era centenari i comptava més de 60 anys d'episcopat, emprèn el viatge penós per a trobar-se en un lloc rodejat d'enemics irreductibles que el fan objecte de tota classe de vexacions, violències i brutalitats. Avui encara no ens és dat de fer una mica de llum sobre les obscuritats impenetrables i misterioses d'aquest any de residència a Sirmium, però sí que direm, per ésser sincers, que d'aquest temps s'han formulat contra d'ell dues acusacions de caràcter greu. Una d'elles és que havia comunicat amb els bisbes arrians, i l'altra, que signà la segona fórmula de Sirmium, en la qual, entre altres coses no disconformes amb l'ortodòxia, s'afirmava que: "... el Pare és més gran, i el Fill li és sotmès amb totes les coses que el Pare ha donades al Fill" i per tant hauria claudicat en la fe ortodoxa.

La primera acusació, suposant-la i tot justa, no li faria pas merèixer la qualificació d'heterodox, com tampoc la meresqueren aquells que en determinades ocasions i quan el bé general de l'Església així ho aconsellava, comunicaren amb els heretges. El propi Sant Hilari n'és un exemple. I a Osius cal fer-li justícia en aquest punt, recordant que tenia dignitat suficient i sobrada competència per tractar, fos amb qui fos i més en temps de gran pertorbació religiosa, les coses que a ell li semblés d'utilitat per a reduir els heretges a la fe primitiva. Aquesta és una acusació generalment creguda i que la trobem inserida en diferents obres del mateix Sant Atanasi quan diu que: "...oprimit, Osius, per Constanci comunicà a dures penes amb els seguidors de Valens i Ursaci, però no subscriuí contra Atanasi (10)". Igualment sembla referir-se al mateix fet, en altres dues obres seves, en les quals assegura que "cedí per un moment als arrians" (11) (12).

La que és veritablement greu, i és com el cavall de batalla dels adversaris, és l'altra de les acusacions, la de si va signar la segona fórmula de Sirmium,

(10) *Hist. Arian. ad mon.*, 25, 45, 749.

(11) *Apol. contra Arian.*, 25, 89, 409.

(12) *Apol. de fuga sua.*, 25, 5, 649. Per falta d'elements de judici, no volem entrar a tractar la qüestió suscitada referent a si el text d'Atanasi va ésser addicionat per una mà posterior.

declaradament herètica. Semblen afirmar el fet categòricament Sant Hilari, Sant Febadi d'Agen, Sant Eusebi de Verceïli i Sant Èpifani, tots ells podem dir contemporanis; Sòcrates i Sozomen, de principis del segle v; els luciferians Fausti i Marcelli (383-384); l'arrià Filostorg, de començaments del segle v; tal vegada Sant Isidor, si és d'ell el que ens diu en el principi del llibre de *Script. eccl. in vita Osii* (segle VII), i per últim no sabem si pot referir-se a això mateix Sant Atanasi en un dels textos citats, per no citar-ne de posteriors.

Què hi ha de veritat en tot això? No ho sabem, ni tal volta se sàpiga mai, però sí que és cert que una tal acusació es propagà d'una part i altra després de la mort d'Osius, esdevinguda l'any 357 i ocorreguda no se sap on. De moment podem dir que en l'Occident, ni tan sols en la seva pàtria, se l'inclougué en els calendaris o índexs de les esglésies primitives entre els barons auriolats amb la fama de santedat i defensors de la fe. Una altra declaració ens cal fer, i és que la cosa ha semblat insòlita i inexplicable fins als autors que ho creuen com un fet realment esdevingut. Entre els crítics més moderns, els espanyols no creuen en la claudicació d'Osius, i entre els estrangers, els més no es decideixen a una cosa ni altra i, en general, tots l'excusen per les cruels violències que hagué de suportar a una edat avançadíssima.

Complicà la causa d'Osius la relació pintoresco-dramàtica del suposat procés que s'obrí en contra de Gregori, bisbe d'Elvira, un dels corifeus dels luciferians Marcelli i Fausti (13). Osius, en qualitat de delegat imperial i jutge, després d'haver condemnat el precitat Gregori per no haver volgut apostatar de la fe, hauria sofert una mort terrible com a prevaricador, resultant en canvi triomfador el d'Elvira per obra del Cel. Novella, que fou aprofitada pels arrians, el mateix que la suposada carta signada per Osius, per atraure's partidaris de tot el món catòlic.

Com un resum del que en aquest punt particular de la prevaricació d'Osius creuen els moderns historiadors, apuntarem breument el que ens diuen autors tan ben acreditats en matèries històriques com Dom H. Leclercq (14), P. Z. García Villada, S. J. (15) i Batiffol (16).

El primer, qui, com és sabut, es mostra extremadament irònic i rigorista en jutjar de les valors positives hispàniques, es complau marcadament a fer ressaltar les paraules de Sant Agustí, qui per contrarestar els funestíssims efectes causats per la propaganda arriana no dubta a afirmar rodonament que Osius morí en la comunió dels bisbes d'Espanya, reduint al no-res *une fable imaginée ou accueillie par les auteurs lucifériens*. I si és veritat que no vol donar la seva opinió sobre l'ortodòxia final d'Osius, per tal com, coneguda la malignitat dels

(13) *Libellus praecum ad Imp.*

(14) *L'Espagne Chrétienne*. Ed. Paris, 1906, p. 117-122.

(15) *Razón y Fe*, t. 45, p. 195-206.

(16) *La paix constantinienne et le Catholicisme*, p. 483-484, nota.

arrians, aquests podrien haver explotat fraudulentament la debilitat senil del bisbe de Còrdova, en canvi recull lloablement la dita del gran prelat d'Alexandria que la vida entera d'Osius era *irreprochable*.

El P. Z. G. Villada, convenint i fent-se pròpia la manera de pensar de P. Batiffol, ens recorda que cal tenir present en tota investigació històrica l'origen de les fonts, les quals en el nostre cas acusen un *manifest origen d'arrianisme*. I ningú no ignora les baixes intrigues i falsedats emprades pels corifeus de la secta, com ho demostren palesament les persecucions i calúnnies llençades contra Sant Atanasi, el Papa Liberi, Osius i els altres bisbes addictes a la causa catòlica. La llegenda luciferiana susdita i una carta de factura arriana, escampades difusament en un temps de poques comunicacions per terra i mar, pogueren sorprendre la bona fe d'un Sant Hilari i els altres primitius escriptors contemporanis (17).

La nostra modesta opinió ben poca cosa significa al costat de les ja emeses, solament ens permetrem de consignar un fet ben remarcable, i és que a mida que els segles passen i que les qüestions històriques són tractades amb una més acurada i científica investigació, s'obre pas la rehabilitació del preclar bisbe de Còrdova. I la cosa és molt natural i lògica, perquè si, com hem deixat anotat, Osius, durant més de 60 anys de pontificat, fou la gran figura representativa de la més pura ortodòxia a l'Orient i Occident, com ho testifiquen catòlics i arrians, no té explicació satisfactòria que als 101 anys d'edat, poc després d'haver heroicament manifestat la seva ortodòxia en un celebèrrim document i quan res del món no podia atraure'l, i tenia, per dir-ho així, un peu a la sepultura, volgués, tot d'un plegat, desmentir tota una llarguíssima vida ocupada en la defensa de la veritat revelada i en la qual confiava tota una generació d'homes eminents en ciència i virtut.

Aquestes i altres consideracions que no és del cas referir, ens porten a creure en la no claudicació final d'Osius, a no ésser que, per permissió divina, la seva intel·ligència es veiés greument afectada per debilitat senil i agreujada pels mals tractes rebuts, i que l'haguessin gairebé fet irresponsable dels actes últims de la seva vida.

Dóna bo de veure i llegir els clams i judicis a què ha donat lloc aquesta suposada claudicació final d'Osius entre alguns dels autors catòlics que l'han creguda de bona fe, fent-la servir com d'exemple pels qui confien massa en llur

(17) És quelcom d'enigmàtic el cas particular del savi doctor de Sevilla, gran vulgaritzador de la ciència i coneixements culturals del seu temps (segle VII). Sant Isidor en l'obra ja esmentada, després de dir-nos que Osius escriví una epistola: "ad sororem suam, de laude, virginitatis, pulchro ac deserto eloquio... et aliud opus de interpretatione vestium sacerdotalium quae sunt in veteri Testamento, egregio quidem sensu et ingenio elaboratum...", escrits que no han arribat a nosaltres, refereix la prevaricació d'Osius, copiant la llegenda luciferiana de Marcellí i Faustí. Mes ja diu ell que: "ut ait quidam", com si d'una part no es volgués fer solidari del que diu, si és que no hi hagi hagut falsificació en els seus escrits, com alguns pretenen. (Mansi, *A. Coll. C.* t. 2, 98-100).

virtut i ciència. Entre tots segurament culmina la de l'egregi Cardenal Baroni (18), qui ens diu que si aquell qui era tingut per tothom com a "...hominem in Concilii agentem patronum atque Magistrum...", de manera que en la seva prevaricació: "...Catholicus orbis contremuit, concussaeque sunt solidissimae petrae...", qui es podrà tenir per segur? "Proh dolor!... Merito igitur abietes ulularunt, quia cecidit cedrus...". Continuant així per l'estil.

Les lloances que se són escrites referents a Osius són moltes i notables. Sant Jeroni recull l'apreciació que meresqué a Soebadius, qui diu d'ell: "...antiquissimi sacerdotis et promptae semper fidei Osii nomen quasi quemdam in nos arietem temperari, quo contradictionem temeritas propulsetur" (19).

Eusebi (20): "Ab ipsa quoque Hispania vir ille multo omnium sermone celebratus una cum reliquis aliis consedit...", referint-se als Pares que prengueren seient al Concili de Nicea.

Teodoret (21): "...omnium longe clarissimus senex" (cap. 15) i (cap. 8): "...tum ob aetatis praerogativam, tum ob confessionem fidei, tum ob tantos exantlatos labores honore ac reverentia dignus".

Sant Hilari retreu les paraules laudatòries dels Pares del Concili de Sàrdica: "... maxime senectae Osium praedicant qui et propter aetatem et confessionem et tanti temporis probatam fidem, tantum laborem id aetatis pro Ecclesiae utilitate sustinuit, ut omni reverentia dignissimus habeatur" (22). I d'aquesta manera podríem copiar altres elogis escampats per les obres dels historiadors eclesiàstics.

Posem punt final a aquest senzill treball, fent remarcar com fou d'una gran veneració i respecte per a les Esglésies orientals la memòria d'Osius, tingut per elles com un dels millors campions de la causa de la fe (23).

(18) *Annales Eccl.*, p. 596...

(19) *Id. id.*

(20) *De vita Constantini*, PL, 8, 51, 1309.

(21) *Hist. eccl.*, lib. II, c. 15 et 8, PL, 8, 1311.

(22) *PL*, id. *Hil. fragm.*, II, § 2.

(23) Maceda, *Hosius vere Hosius*. Dissert. II, p. 242... Pel contrast que presenta amb l'Occident és digna d'ésser notada la memòria que del gran bisbe de Còrdova s'és conservada a l'Orient catòlic, on el seu nom es veu honorat entre els barons auriolats per la fama de santedat. N'és un testimoni manifest la memòria lloable que en resta en les *Maeneas* i principalment en el *Menologium Basilii*, el qual, en el dia 27 d'agost, després de fer commemoració dels Sants Poemenis, Abat i Liberi Papa, diu textualment:

"Et memoria S. Patris nostri Hosii Cordubae Episcopi.

Hosius Cordubae Episcopus, mundo remisso nuntio, et monasticum institutum amplexus, ascetica vita primum excelluit: mox omnibus refulgens virtutibus, et miraculis exornatus, a Romano Archiepiscopo Episcopus Urbis Cordubae consecratur. Zelum autem habens pro fide orthodoxa, adfuit in magna Synodo Aarii insaniam redarguens, atque haeresim animabus noxiam rejiciens. Sed et Sardicensem Synodum ipse congregandam curavit, et primam sedem habuit inter Episcopos qui convenerant. Postea a Constantio Imperatore Ariano in exilium una cum aliis pluribus Episcopis, qui orthodoxam fidem mordicus retinebant, pulsus, multas in eo passus afflictiones, pluresque sustinens vexationes, laetus ad Deum, pro quo decertaverat, migravit".

* * *

Per la publicació d'aquest treball hem consultat, entre altres, principalment les obres següents: Eusebius, *De vita Constantini*; Theodoretus, *Hist. eccl.*; Athanasius, *Apologia de fuga sua et Hist. Arian.*; Socrates, *Hist. eccl.*; Sozomenus, *Hist. eccl.*; St. Isidorus, *De escript. eccles.*; St. Hilarius, *De synodis*; Card. Baronius, *Annales eccl.*; Tillemont, *Memor. hist. eccl.*; Mansi, *Sacrorum Conc. nova et ampliss. collectio*, t. II; Flórez, *España sagrada*, t. 10; Maceda, *Hosius vere Hosius*; Hefele, *Histoire des Conciles*, t. I-II; Batiffol, *La paix constantinienne et le catholicisme*, ed. Paris, 1914; Leclercq, *L'Espagne chrétienne*; P. Z. G. Villada, *Razón y Fe*, vol. 44-45 (1916).